

egy híradást egy debreceni jóbarátjának — Nagy Sámuelről és Csokonairól, s küldötték el azt közösen, név nélkül, a bécsi *Magyar Hirmondónak*, melynek szerkesztőivel Kazinczy igen jóban volt (az 1793. jun. 14-i számban pl. az ő Diogeneséről s Herderéről jelent meg ott közlemény.) — A *Hirmondónak* küldött levél szövegében — a stílus némi vidékies izeit nem számítva — semmi sincs, amit akkor Kazinczy nem vállalt volna ; 1794-ben vagyunk, s még ha fennakadnánk is a Tempefői ily tulzottnak látszó dicséretén, nem zárható ki az ez időben radikálisabb felfogású és Csokonai iránt megértő Kazinczynak beleegyezése egy ilyen szövegezésbe ; annál inkább, mivel csak 1805 után, az irodalompolitikai harcok során vonta vissza dicséret sorait Csokonainak nem egy olyan művéről, melyet a 90-es években még nagyra tartott. Egyenest Kazinczy személyére s elveire látszik célozni a „legjobb gustusu magyar literátorokkal való szoros barátság”-ot, és az idegen nyelvek helyett a hazainak szépségét kiemelő két mondat.

Az persze, hogy a levél írója „ittén a nálunk lévő kollégium”-ról beszél, meg arról, hogy Csokonai atyját „jól esmérte”, debreceni lakosra vall. Hogy ugyanakkor személyesen nem ismerte Csokonait, az híradásában egy oly megfejthetetlen kettősséget tart elevenen, amely a közlés szerzőjének kétségtelen megállapítását szinte lehetetlenné teszi.

Akárki volt is Kazinczynak társa a levél megírásában, a három legényesebb adat összekapcsolódásából (abból, hogy Csokonai s Nagy Sámuel Kazinczy tudatában több okból is szorosan egymás mellé került, hogy egy a *Hirmondó* leveléhez igen hasonló szöveget maga Kazinczy írt meg egyik levelében, és hogy ő maga is ott volt Debrecenben március 8-án) bizonyára joggal következtetünk arra, hogy *Csokonainak a nagyközönség előtti ismertetését Kazinczy sugalmazta; a kor legnagyobb költőjének nevét lényegében ő segítette először a széles nyilvánosság elé.*

KISS TAMÁS

ADY ENDRE REKLAMÁCIÓJA

Ady jogász pályájának utolsó debreceni esztendejéből került elő az alábbi, saját kezéve írt fellebbezés, melyet az egykori főiskola egyik diákszervezetéhez intézett. A szokásos kérvény-formájú, kétrét hajtott beadvány külsején, címzés helyett — szintén saját keze vonásával — ez olvasható : „*Ady Endre reklamációja*”. A kéziratot 1934-ben vásároltam B. Z. diáktársamtól, aki egy antikváriumból vett könyv lapjai közt találta. A reklamációról fényképmásolatot készítettem. A kéziratot 1944 júliusában, a bombázások elől postacsomagban Nagyváradról falura küldtem, a csomag azonban mindenestől elveszett. Megmaradt s időközben előkerült fénykép-másolata alapján, úgy vélem publikálása nem érdektelen.

A költő életrajzából ismerjük a kényszerű pályaválasztásnak fontosabb mozzanatait. Az 1896-ban Debrecenben kezdett, egy év múlva Pesten, majd 1898 szeptemberében újra Debrecenben folytatott jogász-újságíró élet egy epizódjába enged bepillantást ez a kissé felindult hangú beadvány. A jogáskodás és az írói hivatás éppen elválóban : első verseskönyvének anyagával lép be az akadémiára. Kanyargós jogáspályáján mégis eljut addig, hogy — három érvényes szemeszterrel a háta mögött — 1898. szeptember 27-én III. éves joghallgatónak titulálhassa magát. A karácsonyra teendő alapvizsga azonban „kegyes terv” maradt. Finom önmiróniával összegezi később önéletrajzában mindezt : „Jogásznak kellett mennem Debrecenbe, mert így leendett volna boldoim apám kedve szerint valamikor főszolgabíró, alispán sőt mit tudom én mi, ám igen gyenge jogászocska voltam. Budapesten, újra Debrecenben, később még Nagyváradon is megújítottam kényszerű jogász-kísérleteimet, de már rontóan belenyúlt szép kegyes tervcimbe a hírlapírás.”

Úgy tetszik — s ezt a reklamáció is alátámasztja —, hogy a makacs apai akarat mellett mégis volt valami, ami Adyt a főiskolához kötötte : a barátok, a színes, zajos diáktársadalom vonzása. Egyelőre legalábbis lehetetlen volt ebből kiszakadnia. Bizalmas barátai is olyan újságírók voltak (Sipos Béla, Kemény Emil), akik féllábbal a jogi pályát járták. Egy Csokonai-szerű életpályán, Debrecenben nem is lehetett másként elindulni a közönség, a napilapok felé. Poctai nimbuszt szerezni a *Főiskolai Lapokon*, Önképző Társulaton, annak nyilvános felolvasó ülésein, vasárnap délelőtti matinéin keresztül lehetett. A diáktársadalomban harc dúlt, kölcsönös érdekek fonódtak össze, a kollégium régi autonóm szervezete, diákhagyományai pedig alkalmat adtak választási hadjáratokra is. Egy ilyen éveleji választás van az Ady-reklamáció háttérében is, amelynek szövege, néhány ortográfiai sajátosságával, („Fentartó”-nak írják az egykorú évkönyvek is), egy betűhibájával („könyvtránok”) így hangzik :

Érteletlen Fennsík kiáltása!

Felavallások a legesélyesebben fel-
tárhók az ellen a megfontolatlanság alja-
ra ellen, hogy engem a központosított
választásra elhívott szavazó megje-
zéstől minden ok nélkül kihagytak.

Engem a központosított is meglepetéssel jús-
pók az f. hó 26-án kelt engedélye alapján
az akadémiára felvettek, indoklás a sa-
muk által aláírva, a tanács befizet-
ésére pedig 10 napi engedélyt kaptam.
A központosított - bár ez nem köztársasági
szavazás nem is befolyom része
a biznysági hivatalban.

Kérem tehát az szavazó-jegyek
összeállításánál elhővetett szabály-
szabványokat az én ok nélküli
mellőzéseimmel nem szaporítani.

Debrecen 98 sept. 27.

Ódó Csúcs
III. éves joghallg.

Tiszteletes Fentartó Bizottság!

Felszólalok s a legerélyesebben tiltakozok az ellen a megfejthetetlen eljárás ellen, hogy engem a könyvtárnok választásra előkészített szavazó névjegyzékből minden ok nélkül kihagytak. —

Engem a főtiszteletű és méltóságos püspök úr f. hó 26-án kelt engedélye alapján az akadémiára felvettek, indexem a tanárok által aláírva, a tandíj befizetésére pedig 10 napi engedélyt kaptam, s holnap már — bár ez nem kötelező — származási ívem is befogom adni a háznagyi hivatalba.

Kérem tehát a szavazó-jegyzék összeállításánál elkövetett szabálytalanságokat az én ok nélküli mellőzésemmel nem szaporítani.

Debreczen 98 szept. 27.

Ady Endre III. éves joghallg.

Bal alsó sarokban a bizottság határozata :

„A legerélyesebben visszutasítandó az ilyen hang! A háznagyi íven nincs. Törlendő! BL.”

Ady sérelmének színtere, mint a fennmaradt adatok bizonyítják : a Felsőbb Tanulók Olvasó Egylete, melynek tisztújításából őt mint szavazót kihagyták. Sőt egyéb szabálytalanságokat is emleget, de meg nem nevezi őket, viszont saját ügyének gyors rektifikálását követeli.

Az olvasó társaság egy kezdeti formájával már a főiskola 1657-i törvénye is foglalkozik. *Collatio* a neve az önképzés azon sejtjének, amelybe legalább nyolc azonos érdeklődésű diák csoportosul egy *praeses* vezetésével. (Mai fogalmak szerint szakkörnek vagy tanulókörnek is nevezhetnénk.) Az igazi — elnevezése szerinti — „olvasó társaság” 1790-ben találokunk ; Csokonai alakítja néhány társával. A tanári kar eziránt bizalmatlan, a felvilágosodás és a forradalom szellemétől tart, és mikor a francia könyveket megszigorított törvénnyel zár alá helyezik, az ő kis, több európai nyelven olvasó körüket is betiltják. A reformkor kezdetén éles vita támad egy ilyen egylet felállítása körül. 1834-ben nyoma van, hogy számos diák, nevesebb magyar írók műveinek megszerzése és olvasása végett társaságba áll, vezetőik a jurátusok közül kerülnek ki. A tanári kar a négy évtizeddel előbbi óvatossággal igyekszik megakadályozni az önkéntes társulást, ellenállása azonban sikertelen, a működést a könyvek jegyzékének, a résztvevők lajstromának, jegyzőkönyvek bemutatása ellenében kénytelen engedélyezni. A könyvek darabszáma ekkor 150. Az Olvasó Társaság szabályzatot kap, 1841-ben felügyelő tanárt jelölnek melléje, könyvtára a régi szeniori szobában kap helyet, a tagok tagdíja 2 váltó forint. 1848-ig zavartalan működik, a Bach korszakban hallgatni kénytelen, 1857-ben új életre kél, s eleinte mint „Önképezde”, majd mint a Felsőbb Tanulók Olvasó Egylete a XX. sz. második évtizedéig a debreceni egyetem létrejöttéig működik. Tisztségeit a diákság tölti be minden tanév kezdetén, szavazás útján.

Igy lesz a szeptember hónap minden évben a kemény választási küzdelmek időszaka, amelyből kiharadni mindenképpen nagy sérelmet, benne hangadó szerepet vinni pedig városra szóló „diáktársadalmi működést” jelent. Különös korteshadjárat folyik a jó bevadalmazott ifjúsági könyvtárosi tisztség betöltése körül. Hetekkel előtte meglevnednek a vendéglők, diákkorcsmák az ágáló teológusoktól és jogászoktól, a sikeres választás után pedig a győztes párt magnum áldomásaitól. Rajtuk kívül szavazati joggal a tanítóképzősök és a gimnázium felsőbb osztályosai bírnak. A választást a szünetben ügyeket intéző fenntartó bizottság készíti elő. Tagja három teológus (ezért „tiszteletes” a címe), egyikük a mindenkori szenior. A szenior egyben elnöke is lesz — ebben az évben Bogdán Lajos — az olvasó egyletnek, tisztviselői, választmányi tagjai fakultásonként, paritásosan választódnak. 1898-ban, a szeptemberi választásokon 450 tagja van, köztük 232 jogász, 55 teológus, 129 gimnazista és 34 tanítóképzős. Ezekből az adatokból kitetszik, hogy a jogászság 50%-ot meghaladó túlsúlya következtében a hangadó szerepet viszi a választásokban. A könyvtárosi állásba jogász kerül be — ez esetben is a negyedéves Kovács Józsefet választják meg.

Ady az egylet életében nem sok szerepet játszik, az ő területe az Önképző Társulat, melynek ellenőre, és a *Debreceni Főiskolai Lapok*, melynek főmunkatársa lesz. Választói névjegyzékből való kihagyását személyi vagy elvi okokból sérelmesnek, s mindenképpen jogtalannak tartja : ezért írja a reklamációt. Az a kérdés, valóban ok nélkül, feledékenységből hagyták-e ki a választók sorából, hiszen látjuk, más egyesületben ugyanakkor tisztségeket viselt? És szerepe volt-e a fellebbezés érdes hangjának végleges kizárásában? Az eljárás az Ady emlegette tények mellett (püspöki engedély, indexe szabályos láttamozása, tandíj-haladék) bürokratikusnak látszik, de BL (Bogdán Lajos szenior) visszautasító gesztusa mögött indokként ott van a háznagyi ív felemlítése. A választói jegyzéket pedig a tandíj befizetését bizonyító háznagyi ív alapján állították össze, így a fenntartó bizottság fedve érezte magát eljárásában.

A rektifikálástól pedig az agresszív hang miatt elzárkózott. Ady tehát ez esetben is megismétlődő tandíj-zavara miatt bizonyult választásra nem jogosultnak.

Felvetődhetik még egy kérdés, hogy milyen elvi álláspontot képviselt ő a századvégi meglehetősen zajló egyetemi ifjúsági mozgalmakban? Ismerjük szenvedélyes, harcoss egyéniségét, debreceni jogász-újságíró esztendejében írt csaknem másfélszáz cikke pedig egyre érlelődő meggyőződéséről ad számot. A fővárosi Egyetemi Kör politizálásáról is határozott véleménye van, félti az ifjúságot a Zichy grófok irányította néppárti ifjak klerikális befolyásától. (A Budapesti Egyetemi Kör, Debr. Főisk. Lapok. 1899. jan. 20.) Ilyen aggodalmak még váradi újságíró korában is foglalkoztatják, (A néppárti ifjak újabb csínye, *Szabadság*, 1900. nov. 9.) Feltételezhető, hogy a kálvinista Debrecenben a szabadelvűen gondolkodó diákság sorai közt van szerepe, aki inkább „haladást és nem politikát, munkálkodást és nem barátságos thea estélyeket” kíván látni az egyetemi és főiskolai ifjúság köreiben. Diáktársadalmi tevékenysége is aligha szorítkozik csupán a vidám cimboraságra és barátok szerzésére. Ady utolsó debreceni éve az első nagyarányú lázadást is jelenti, vagyis szociális gyökerű világfájdalma kezd egyre inkább forradalmi elégedetlenségévé érlelődni.

KRISTÓF GYÖRGY :

A CSALÁDI KÖR VÉGLEGES SZÖVEGÉRŐL.*

Előljáróban szabadjon elmondanom egy, az Arany János kultuszával, közelebbről éppen a *Családi Körrel* kapcsolatos furcsa történetet.

A bukaresti állami könyvkiadó a magyar-román irodalmi kapcsolatok kiépítése és szilárd alapon való tovább fejlődése végett megindította a magyar irodalom klasszikusainak román nyelvű sorozatát. Eddig három ilyen kötet jelent meg: *Vörösmarty*, *Petőfi* válogatott költői művei után az Arany Jánosé.¹ A Porumbacu Veronika fordította román *Vörösmartyt* és a *Jebeleanu Jenő* *Petőfijét* mind a magyar, mind a román kritika nagy elismeréssel méltatta. *Gramescu* *Heralambie* műfordításait Arany válogatott verseiből a *Kolozsvárt* megjelenő *Utunk* heti folyóirat hasábjain.² *Kakassy* *Endre* elemezte beható részletességgel. *Birálat*a tárgyilagosan rámutatott a fordítás erőnyeire, de nem kevés számú fogatkozásait is kerek magyar szóval megnevezte. Legkeményebb megrovása a következő: „A 48-as emlékekkel szintén kapcsolatot tartó *Családi kör* fordítói önkényességek és félreértések nyomait visei. Teljességgel érthetetlen, ami a 11. és 12. szakasszal történik. A 11. szakasz második felében és a 12. szakasz első két sorában levő képet a fordító eltüntetete és a saját érzélgős dikciójával pótolta.” A továbbiakban idézi *Kakassy* az eltüntetett 6 sort: „Az idősb fiu is leteszi a könyvet stb. rátekint a vándor és tovább folytatja”-ig és állításának igazolásául visszafordítja prózában a fordító önkényes dikcióját.

Sorok eltüntetése, önkényes, saját, kitalált dikcióval való pótlása — kétségtelen — nem műfordítás, hanem lelkiismeretlen, nyers hamisítás. Ilyesmit azonban *Gramescu* nem követett el, őt semmiféle vád e tekintetben nem érheti, mert ő itt is Aranyt tulajdon, saját kézírásában fennmaradt sorait igyekezett tolmácsolni. A megrovás tévedésen alapult. *Kakassy* nem tudta, nem lévén szakember, nem tudhatta, hogy a kérdéses hat sort Arany kétféle változatban írta meg. Egyik a közismert hagyományos: *Az idősb fiu stb.*, a másik a *Gramescutól* fordított, s egészen napjainkig még a szakirodalomban is alig egy-kétszer emlegetett, és senkitől sem használt szöveg, amelyik nyomtatásban csupán egyetlen egyszer, de akkor sem mint versszöveg, hanem mint Arany kéziratának facsimiléje jelent meg,³ a közlő *Ferenczi Zoltánnak* a kézirat történetét ismertető soraival együtt. Egyszerű rátekintés a facsimilére legott megállapítja, hogy a kéziraton rajta van mindkét szöveg, s azt is hogy a hagyományos szöveg a későbbi keletű, mert az első közforgalomba nem került, szinte napjainkig ismeretlennek mondható fogalmazásnak az átírása, korrektúrája. A folyóirat olvasói, különösen az irodalom iránt érdeklődők kegyelettel szemlélgettük meg a nagy költő kezevonásait. További visszhangot azonban a *Családi kör*-nek mindenképpen érdekes eredeti kézírata alig keltett. Őt első versszakának

* Cikke megjelenése alkalmával ezúttal köszöntjük szeretettel és fiúi tisztelettel lapunk legrégibb munkatársát, Társaságunk alapító tagját, *Kristóf Györgyöt*. Cikkének nem minden állításával értünk egyet, de az iránta való tisztelet és mondanivalójának érdekessége és fontossága arra készített bennünket, hogy azt a maga teljes terjedelmében, változtatlanul közöljük. Reméljük, hogy a jövőben több írásával keresi fel lapunkat. (A szerk.)

¹ Arany János: *Vorsuri atese*. 1957. Editura de.

² *Utunk*, 1958. augusztus 14. 30. sz. 4–6. l.

³ *Magyar Figyelő*. 1913. IV. k. 302. o.